9,1888,94; (14) *488n* 77f sml. 165,179f; *228e* 2,354; (13) *830* 2,77; *488n* 78; (16) *92* 7,1935,67; (17) *92* 2,1907,204; (18) *830* 9,1888,133,140; (19) *519* 63 (o. 1850ff); (20) *85b* 172; (21) *903* 285; (22) *906* 170, *159* 1931,151; (23) *228e* tb. 249; (24) *85* 115,174f; *85c* 31,37; (25) *690* 7,708 og 9,1029ff; *228e* 2,355f; *984* 457; (26) *570* 73,91,112; *878* 1,88,207,361,387, 467,472,500 og 2,200; *690* 2,896 og 9,1030ff; *228e* 2,69,355f og tb. 192; *586* 1,497,608 og 2,106; *482b* nr. 1219; *488d* 180f,395; *466* 287; *153* 9,1936,53; *159* 1931,145f; *198* 31, *903* 311; *418* 187; *342* 44, 1950,27; (27) *830* 1,169; (28) *488d* 43; (29) *586* 1, 423; (30) *228e* 2,355.

PROSA OG POESI

Grønkålens krøllede strudsfjer *Mogens Lorentzen* (1), den stod som lange alleer af højskaftede og arrede, men i toppen frodiggrønne, krusede fjerpalmer. Den svundne sommers sidste faner! »Sol over grønkål i sne« – hvorfor maler vore malere så sjældent den slags ting? *Knud Poulsen* (2). Dugdråberne... vugger i rødkålens hule blade som perler i en konkylieskal *Hans Hartvig Seedorff* (3).

Du [grønkålen] kruser kraftigt dine grønne »fjedre« · og trodser yppig, ung den klamme kulde. · Sligt livsmod lønner skæbnens Gud til fulde · med varselstegn om tid, der alt er bedre *Karen Plovgaard* (4); i min kålgård er der · grønne øer i sneen · kål i · eftermiddagssnesol, palme- · kål med skæve stammer og med · krøl i kronen *Frank Jæger* (5). Højt rager rosenkålens tynde stok, · en bleggrøn krone svæver øverst oppe. · Med gule stænk i deres grønne toppe · står grønkålsplanterne i kruset flok *Hans Storm* (6).

LITTERATUR: (1) *556d* 21; (2) *730b* 10; (3) *821j* 55; (4) *724* 85; (5) *456* 15; (6) *863* 10.

Kiddike, *Raphanus raphanistrum*

De 30-50 cm høje stængler og lyreformede blade er stivhårede, blomsterne bleggule, efterhånden hvidlige; den leddelte frugt ligner en kort perlekæde og kaldes en ledskulpe. Forhen almindeligt ukrudt i vårsæden og på anden dyrket jord, navnlig i Jylland.

Navnet *kiddike* 1632ff (kidick) har uvis oprindelse, måske til plattysk ked 'kæde' jf. ovenfor om ligheden med en perlekæde (2); i marknavnet Kiddikevængefald 1683 Skanderup sogn (1). *Knob i korn* 1648ff, NJylland, Samsø, VFyn – knob = knude på tov, jf. skulpens form, men også til knop om udvækst; *agerkål* 1688-1856 nu om anden korsblomst (s. 227), *køs* o. 1700, Fyn, se vindaks bd. 1; *vejrroe* o. 1700, *vild ræddike* og *agerræddike* 1796-1842, *kodder* (kåj) 1802ff Thy, Mors – ældre dansk kodde = testikel, her snarere ment scrotum, da nogle skulper er todelte; *kornfrø* 1834-42; Holbækegnen, de bygkornlignende skulpeled kan vanskeligt frarenses med sold; *molefrø* Ærø 1834 vel oprindelig malefrø (anvendt til formaling), *trækorn* Bornholm efter den træede og kornformede skulpe, *duefrø* Vendsyssel ædes gerne af duer; *agerspire* N og VFyn, *skrupper* Tunø nedsættende ligesom *bonderaps* Sjælland (2).

LITTERATUR: (1) *257* 6,1923,25; (2) *689* 2,413–15.

UKRUDT, ANVENDELSE

Frø af kiddike er fundet i korn fra broncealderen (1), planten nævnes 1656 som markukrudt (2); hvor den optræder i større mængder, er jorden kalkfattig (3). Efter stormvejr før høst må bonden prise sig lykkelig, hvis han er sluppet med tabet af 2-3 fold, man plejer også at sige: høst byggen i røde *råj* (rader, se byg bd. 1), · så får du hammel (kærnevægtigt) korn med *æ kåj* (kiddike) (Mors 1811; 4). Men: kiddike og *skråhd* (skjaller) gør bonden *skåhd* (skade) (Jylland; 5), skjaller og *køs* gør snart kornløs (Fyn; 6), sml. klinte s. 154, skjaller og kornblomst bd. 4. »Han er over kiddiken«, siges i Sønderjylland ɔ: man har overstået det værste ligesom forårskornet, når det er kommet op over ukrudtet og får luft (7).

»På kiddiken hviler landmandens forbandelse, men hin er dog ikke uden nytte for ham. Fårene æder dens skulper med grådighed... den almindeligste anvendelse af kiddiken er til svinefoder«, nogle steder (Danmark?) kastes de i køkkenaffaldet og forgærer dér til svinemast, de tørre skulper males til foder i vand eller sur mælk (1818; 8).

Ved 1700-t's slutning bliver frøene blot anvendt til kanariefugle og duefoder, 1790 anbefales at dyrke kiddike som olieplante (9); det bliver den dog så vidt vides ikke, men af de frarensede frø kan Vejle amts bønder o. 1780 få presset olie på en hestetrukket oliemølle i Skærup (10). 1824 udføres 25 tdr. kiddikefrø fra Kramnitze toldsted på Lolland (11), sml. s. 228.

Fattigfolk på Mors lader undertiden frøene knuse og blande i brødmel, men rugbrødet deraf får en besk smag (4); de henter *knov* på herregården og bager dem i brød (Vendsyssel; 12), på Jegind mark og Skiveegnen bager fattigfolk

i mangelår brød af *knop* og rå revne kartofler (13). De unge grønne blade bliver spist i dyrtid (1700-t; 14), bladene kommer undertiden i grønkålsretter (Manø o. 1900; 15).

LITTERATUR: (1) *443* 20; (2) *66* 96; (3) *939* 1923, 518f; (4) *800* 116,153f jf. *228e* 1,547; (5) *794* 3.rk., 1,93; (6) *973* 2,1820,114; (7) *228e* 2,117; (8) *661* 4, 45f; (9) *571* 1790,12f; (10) *955* 1906,104; (11) *528* 1833,278; (12) *488g* 3,215; (13) *328g* 51; (14) *696* 1761,357; (15) *634* 12060.

Radise og Ræddike,
Raphanus sativus var. esculentus subvar. radicula
Raphanus sativus var. esculentus subvar. niger

Radise begyndelsen af 1400-t. ff af latin radix = rod, ligner den større grovere, oftest toårige *ræddike* o. 1450ff, her via tysk rettich (1). I stednavnet Radisebjerg 1682 Ringe sogn Fyn (2). *Radiser* er slang for radioanlægget på Københavns brandvæsens vogne; frihedskæmpere »under jorden« 1943-45 blev kaldt *radiser* (3).

Radisen nævnes 1581-82 og 1613 i frøindkøb til den kgl. urtehave ved Skanderborg slot (4), den bliver 1609 sået i Antvorskov have (5). 1648 er roden af radise og ræddike »såre velkendte . . . derfor vil vi ikke opholde denne bogs flittige læsere længere dermed«; radiser »bliver sået i stor mængde i haverne, blandt andre madurter, nogle bruger ræddike som krydderi, før eller efter måltidet, og tager ikke hensyn til hvad gavn eller skade de kan have deraf«; man bør først dyppe dem i salt (6). O. 1800 er radiser kendt i flere sorter (7), men o. 1820 dyrkes i falsterske bønderhaver endnu ikke radiser (8) og på NFyn kommer de først efter 1860'erne i dyrkning og brug (9).
Ræddiker skal sås Helliglegems aften 3/6 eller St. Margrethes aften 13/6 (1632; 10); sået mellem kålplanter bliver ræddikerne ikke ædt af jordlopper (11).

LITTERATUR: (1) *689* 2,415f; (2) *369* 137; (3) *85* 134, *85b* 34; (4) *1014* 24,1931,148; (5) *296* 17,1901, 266; (6) *697* 329f jf. *81* 1647,87f; (7) *398* 1806,632; (8) *865* 49; (9) *760* 280; (10) *1004* 44; (11) *485* 1816, 49.

LÆGEMIDLER
Syge øjne bades med saften af radise og vedbend; saft af ræddike eller denne blandet med urin og vin drikkes mod gulsot, saften af ræddike og rude dryppes i øre for smerte og døvhed, roden spises med purløg mod brystværk; indgår i middel mod håraffald (begyndelsen af 1400-t; 1). Spises ræddiker om morgenen, får man opkastning, brystet varmes, alle onde og sammenløbne vædsker blødgøres og uddrives (midt i 1400-t; 2).
Ræddiker kogt med honning, vand og eddike drikkes for tilstoppet lever og milt; destilleret vand af rødder og blade er urindrivende; knust ræddike indtages med honning, hvis barselkvinde har for lidt brystmælk (1533; 3).
Henrik Smid 1546ff (4): ræddike giver tarmluft; spises den før eller efter måltid får man opkastning, den »bedrøver hjernen, øjnene og sindene; de som altid arbejder, gør den mindst skade«; virker urindrivende og mod forstoppelse (men fordøjes dårligt), indgives mod vattersot og miltlidelser samt ophørt menstruation. Vandafkog med honning drikkes for gammel hoste, det adskiller »brystets seje flegma«, giver spyt. Skallerne knust med eddike og honning er et brækmiddel. Knuses med honning til omslag, der fjerner pletter, ringorm, ansigtets urenheder, får affaldet hår til at gro frem igen, læger bid af giftige dyr.
Ræddiker er gode for gigt og især ormebid, lægges et stykke på en skorpion, dør den; saften kogt i honning og eddike indtages mod forstoppelse i lever og milt (1632; 5). Rå ræddiker eller destilleret vand af dem anvendes især mod blæresten, iøvrigt bruger almuen rodbarken for ligtornesmerter, ligtornene blødgøres og »kan omsider ganske bortryddes«, men det skal gøres i månens aftagen; radisen har samme, men svagere egenskaber (1648; 6).
Saft af ræddiker drikkes for trangbrystighed (7); radisen har urindrivende og opløsende kræfter, spises mod skørbug m.m. (9). Saften af ræddiker blandet med sukker drikkes for blæresten (10), reven sort ræddike sat på brændevin, pose med ræddikefrø og tørrede vindruer hængt i gærende øl eller samme sat på brændevin indtages med honning (11), sorte ræddiker skulle være gode at spise mod galde- og blæresten (Langeland o. 1900; 12). Radiser stimulerer potensen (13), skiver af hesterræddike spist som brødpålæg modvirker gigt (NSjælland; 13).

Hest o.a. dyr med indvoldsorm indgives ituskåret ræddike blandet med havre og salt (1400-t; 2);

Kiddikefrø blev tidligere anvendt som foder til stuefugle. Tegning af Hans Tegner til H. C. Andersens eventyr »Lykkens Galocher«.